

ОЦІНКА РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНІ

Регіональна оцінка розвитку малого бізнесу має свої особливості за клом показників та критеріями оцінки стану підприємництва. Важливими у виборі показників є інформаційне забезпечення, можливе дослідження їх динаміки за ряд років. Для кожної групи показників характерний підбір власних критеріїв оцінки їх стану, тобто, вивчають динаміку показників, зіставляють різні показники для аналізу кількісних та якісних змін у розвитку підприємництва.

Загальну тенденцію розвитку малого бізнесу в регіоні на нашу думку надочільніше аналізувати за наступною системою показників:

- загальна кількість малих підприємств і кількість підприємств на 10 тис. населення;
- кількість малих підприємств за видами економічної діяльності;
- за формами власності;
- за шляхами формування малих підприємств (демографія);
- за чисельністю працюючих;
- за фінансовими результатами.

Регіональний аспект дослідження розвитку малого бізнесу наведено на прикладі Тернопільської області.

Таблиця 1

Основні показники розвитку малих підприємств за 1998 – 2001 рр.

	1998	1999	2000	2001
Кількість малих підприємств, одиниць	2423	2689	3030	3468
у % до попереднього року	118,2	110,9	112,7	114,5
на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	21	23	26	30
Середньорічна кількість працівників на малих підприємствах, осіб	26230	27441	31133	34979
у % до попереднього року		104,6	113,5	112,4
у розрахунку на одне підприємство, осіб		10	10	10

Одним з основних показників, що характеризують процес становлення малого бізнесу, є динаміка кількості діючих суб'єктів малого підприємництва. З даних, наведених у табл. 1. бачимо, що на кінець 2001 р. в економіці області функціонувало 3468 підприємств із середньорічною кількістю працівників 34979 осіб, проти 26230 осіб у 1998 р., тобто кількість працівників за відповідний період зросла на 33,3 %.

У середньому в області на 10 тис. осіб наявного населення припадає 30 підприємств. Порівняно з 2000 р. цей показник зріс на 4 підприємства, а з 1996 р. – на 20 підприємств.

Аналізуючи цей показник у територіальному розрізі, слід відзначити, що розвиток є нерівномірним. Якщо у середньому в області на 10 тис. чоловік наявного населення припадає в 2000 – 2001 рр. відповідно 26 і 30 малих підприємств, то в м. Тернополі припадає 63 і 70 підприємств, в Тернопільському районі – 42 і 47 підприємств. Найменша кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення в 2000 р. була в Зборівському – 8, Підгаєцькому і Гусятинському районах – 10, а у 2001 р. найменша кількість підприємств так і залишилася у Гусятинському районі – 12. У середньому на одному підприємстві малого бізнесу працювало 10 осіб, в тому числі на одному промисловому підприємстві – 13, будівельному – 14, торговому – 7, транспортному – 11, сільськогосподарському – 18 осіб.

Аналіз діяльності малих підприємств дає змогу простежити певні тенденції за основними видами економічної діяльності.

Як показали дослідження, переважна більшість суб'єктів малого бізнесу працює у сфері оптової та роздрібною торгівлі (включаючи торгівлю транспортними засобами та послуги з їх ремонту) це 1295 підприємств з загальної кількості 3468. Питома вага підприємницьких структур у торгівлі становить 37,3 відсотка, промисловості – 19,5, в сільському господарстві – 7,7, будівництві – 8,1, операціях з нерухомістю, здаванні під найм та послугах користувачам – 10,6.

Малі підприємства в області перебувають у приватній, колективній, державній та комунальній власності.

У 2001 р. найбільше – майже 60 відсотків малих підприємств становила колективна власність, а це 2072 підприємства. Якщо дивитись у розрізі основних видів економічної діяльності, то найбільше цих підприємств припадало на оптову і роздрібну торгівлю – 793, 441 – промисловість, 126 – сільське господарство. Приватна власність становить 32,4 відсотка. Простежуючи зміну структури форм власності, можна побачити, що протягом років питома вага підприємств державної форми власності зменшувалась, а колективна і приватна власність зростали. Оскільки йдеться про галузевий розподіл, то перевага обслуговуючого сектору і торговельної мережі співпадає з тим, що відбувається в інших країнах з перехідною економікою, де в деяких випадках ці показники значно вищі.

З одного боку, згадана велика частка надання послуг показує, що малі підприємства досягли успіху і відігравали головну роль (чого й очікували від них у перехідному процесі), заповнюючи ті ніші надання послуг, які залишалися в результаті обмеженого розвитку виробництва впродовж радянських часів. З іншого боку, сектор малих підприємств має перевагу перед дрібними підприємствами, чия діяльність потребує невеликих інвестицій і не додає достатнього динамізму економіці. Невелика частка виробничих малих підприємств чітко показує, що вони не беруть поки на себе роль гнучких виробників у виготовленні нових товарів. Це відображає вищі витрати для малих підприємств у виробничому секторі, необхідність для виробничих підприємств укладати довгострокові інвестиції з метою досягнення прогресу і вистояти в гострій конкуренції з боку більших підприємств та імпорту.

Якщо розглядати форми і напрямки створення малих підприємств, то найхарактерніший такий шлях, як *утворення абсолютно нових підприємств*. Так, у 2001 р. із загальної кількості малих підприємств 243 одиниці, нові малі підприємства склали 203 одиниці, тобто 82 %, інші 18 % припадає на створення малих підприємств шляхом поділу існуючих підприємств на кілька малих (11 одиниць) а також поновленням діяльності раніше існуючого підприємства (25 одиниць). Така тенденція зберігається абсолютно за всіма видами економічної діяльності. Даний висновок підтверджується як щодо області в цілому, так і в розрізі окремих регіонів.

Аналіз чисельності працівників малих підприємств підтверджує той факт, що в середньому рівень зайнятості становить біля 10% від числа зайнятих в галузях економіки. Принагідно зазначити, що малі підприємства поділяються на підприємства з середньою чисельністю працівників до 10 осіб і більше 10 осіб. Якщо всі малі підприємства взяти за 100 %, то 68,5 % становлять малі підприємства з чисельністю до 10 осіб, відповідно 31,5 % – більше 10 осіб, тобто зберігається тенденція формування підприємств невеликих розмірів (табл. 2.1.4). У розрізі районів області тенденція аналогічна, лише по Заліщицькому районі підприємства з кількістю більше 10 осіб становлять 56,7 % а менше 10 – 43,3%, у Шумському районі відповідно 54,8% і 45,2%. Середня чисельність працівників, яка припадає на підприємства до 10 осіб, – 24,4%, а більше 10 осіб – 75,6%. Така цифрова інформація підтверджує, що з точки зору проблеми зайнятості малі підприємства з чисельністю більше 10 осіб економічно доцільніші. Аналогічний висновок стосується і обсягу виробленої продукції даними підприємствами: 68,6% для підприємств з чисельністю працівників більше 10 осіб і 31,4% для підприємств – до 10 осіб.

Таким чином, дослідження показують, що підприємства до 10 осіб вирішального вкладу

в ростання обсягів виробництва, у розв'язання проблеми зайнятості не вносять. Так, наприклад, кількість даних підприємств в процентному відношенні переважає кількість підприємств більше 10 осіб в 2 рази. Одночасно обсяги випуску продукції зменшені в 2 рази, а кількість зайнятих – у 3 рази, додаток.

Проаналізуємо фінансові результати малих підприємств в розрізі основних видів діяльності і в розрізі географічних районів. Фінансовий результат характерний тим, що у цілому в області малі підприємства отримали прибуток в сумі 1897,8 тис. грн., однак ця цифра є дуже малою, оскільки лише 58,2% малих підприємства працювали прибутково, а 41,8% збитково. Прибутковими в 2001 р. були більшість малих підприємств промислового (58%), будівництва (63,3%), рибного господарства (75%). Прибуток даних галузей і сформував вищезазначену суму фінансового результату. Цікавим є те, що підприємства оптової і роздрібної торгівлі спрацювали збитково (–3036,0 тис. грн.) хоча 60,2% всіх підприємств в даній галузі працювали прибутково, прибуток склав 10094,9 тис. грн. і хоча 39,8% підприємств одержали збитки, але ця сума збитків значно перевищує прибутки – 13130,9 тис. грн.

Районний розподіл прибуткових підприємств характеризується тим, що лише малі підприємства Тернопільського і Лановецького районів а також м. Тернополя в загальному господарювали з позитивними фінансовими результатами. Звичайно по м. Тернополю цей показник найвищий – 9160,8 тис. грн. Аналогічна тенденція зберігається і по величині чистого прибутку. По області 43,2% малих підприємств до загальної кількості одержали збиток, або ж він становив 41846,5 тис. грн. У 2001 р. збитково працювали малі підприємства всіх районів. У розрізі районів найзбитковіше працювали підприємства Козівського району (55,9%) де сума збитку становила 959,6 тис. грн., Кременецького (58,1%) – 1230,8 тис. грн., Шумського (54,8%) – 793,2 тис. грн. Найбільша сума збитку припадає на м. Тернопіль – 10811,8 тис. грн.

Узагальнюючи результати аналізу за вибраними групами показників, можна констатувати наступне:

- тенденції, які спостерігаються у сфері малого бізнесу, дають можливість стверджувати, що ділова активність підприємницьких структур області зростає повільно;
- є суттєві міжрегіональні диспропорції у розміщенні малого бізнесу, що знижує ділову активність в економіці області;
- існують галузеві диспропорції у розвитку підприємництва, орієнтація на високо-рентабельні галузі;
- малі підприємства мають незначний вплив на рівень зайнятості працездатного населення в регіоні і збільшення кількості робочих місць;
- темпи зростання малого бізнесу, з точки зору обсягів виробництва (реалізації продукції) на малих підприємствах, не відповідають потребам господарського комплексу області.

Отже, необхідно створювати нову модель державної участі в розширеному ринковому відтворенні малого підприємництва на регіональному рівні.

Література

1. Варналій З. С. *Основи підприємництва: Навчальний посібник*. – Київ: Знання-Прес, 2002.
2. Бурак П. Ю. *Фінансове забезпечення розвитку підприємництва: Монографія*. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України. – 2000. – 248 с.
3. Башнянин Г. І., Копич І. М., Чупик І. О., *Мікроекономічні ринкові системи: методологічні проблеми аналізу ефективності функціонування*. – Львів: ЛКА. – 2001. – 182 с.
4. *Статистичний щорічник Тернопільської області за 2001 рік. Тернопільське обласне управління статистики*. – Тернопіль, 2001. – 448 с.